

Hüppe: Lengyelország alkotmánytörténete. Fordította Szathmáry György. A M. T. Akadémia kiadása. 1894.

Szerencsés gondoliat volt Akadémiánktól, hogy az általa kiadott művek díszes sorozatába fölvette Hüppe munkáját is a lengyel alkotmányról. Mert ámbár ép most van századik évfordulója annak a világra szóló eseménynek, hogy az egykor oly hatalmas Lengyelország hosszú haldoklás után kimult az államok sorából, de azért nem mondhatnánk, hogy életében rejlő tanulságot államtudományi irodalmunk megvonta, illetőleg hasznosította volna; ellenkezőleg, idevonatkozó reflexiókra csak elvéve találunk benne, mintha egészen kívül esnék szemlélődése körén. A mi annál sajnálatosabb, mert a lengyel állam multja fölötte tanulságos; az aranysemek itt valóban a napon hevernek a látók számára. És ez különösen korunkra áll, a melyben a szabadság eszméi és az állam hatalmi intézményei erős küzdelmet folytatnak egymással. Igaz, hogy a lengyel államélet főképp negatív tapasztalatokat kínál, de végre is a politikai tudás szempontjából az, hogy mit kell tenni és hogy mit nem kell tenni, egyaránt fontos.

Már e szempontokból is örömmel fogadjuk Hüppe művének magyar kiadását, mert hiszszük, hogy képes lesz az érdeklődést felkölteni, a mire pedig nekünk magyaroknak még különös okaink is vannak. A nevezett munka minden figyelmes olvasója bizonyára azt a benyomást szerzi, hogy a lengyel alkotmány és alkotmányunk között, habár a későbbi fejlődésben eltérnek egymástól, de az alapvonásokra sok a hasonlatosság és így amannak alapján kifejlődő állami élet ismerete nem egy intézményünk politikai jelentőségének megvilágosításához fog járulni; sőt még a jogtörténeti kutatás előnyére is szolgálhat, mert nagy valószínűséggel állítható, hogy ez alkotmányok, később pedig a lengyel és az erdélyi alkotmány között jelentékeny kölcsönhatások voltak és egyes intézmények közös forrásra vezethetők vissza. Hüppe e vonatkozásokat ugyan még nem fejt ki eléggé; itt-ott hivatkozik a magyar alkotmányra, de hasonlatait inkább Angliából veszi, pedig nálunk rokonabb talajon található meg. A szerzőnek azonban nem tehetünk azért szemrehányást, mert a mikor munkáját írta, a magyar alkotmánytörténet sem jogilag, sem politikailag nem volt még úgy kidolgozva, hogy egy idegennek és ilyen nagyszabású munkához útmutatással szolgálhatott volna.

Ettől tehát eltekintve, Hüppe műve igen előkelő helyre jogosult a politikai irodalomban és kétségkívül a hasonló tartalmúakat becsben messze felülmúlja. Valóságos psychologia ez a lengyel állam életére, melyet a szerző sok tudással, erős politikai érzékkel és beható analysis-sel tár elénk. Mindig mérték-tartó, nem merül el apró-cseprő részletekben, a mire pedig egy ezeréves alkotmány ismertetésénél annyi az alkalom; de kellően méltányolja a fontosabb tételeket és egész virtuositással tudja harmonikus egészzé fogni össze.

A munka XIV részre van felosztva: A lengyel alkotmány lényege; a lengyel államjog forrásai; az államterület és felosztása; a társadalom szervezete; a német joggal élő városok; a hitfelekezetek; a királyi hatalom; az országgyűlés és államkormányzat; közgazdaság; hadügy; külügyek; jogszolgáltatás; végre a lengyel államjog irodalma.

Fölötte érdekes, a mint szerző a lengyel államjogi irodalomról nyilatkozik és az is sokban találó a mi irodalmunkra. Szerinte a közjog a lengyel és latin-magyar íróknál aránylag mostoha elbánásban részesült; főfigyelmét itt is a politikai és történeti irány abszorbeálta. Szinte hihetetlen számú rőpirat és könyv került ki évenként a sajtó alól politikai tartalommal, tanácsokat, terveket, buzdításokat adva, de a tényleg és jogilag fennálló kristályosodásokat e nyomtatványok alig érintették. A legtöbb államjogi kérdés olyan „szerencsés bizonytalanságban leledzett”. Úgy hogy a lengyel jogélet alapos tanulmányozójának nem kis akadályokkal kellett megküzdeni. A kiindulásul szolgálható írott törvények pedig tökéletlenségektől és ellenmondásoktól hemzsegték.

Továbbá igen értékes és tanulságos rész még az alkotmány általános jellemzése. Lengyelországban a szó szoros értelmében *uralkodott* a szabadság és ennek túlságaiból eredt minden baj. Lengyelország feláldozta magát ezen kísérletezés közben, hogy az egyéni szabadságot az államban milyen kigondolható módon lehet elnyújtani. A souverainitásnak ez a tulajdonsága, hogy csak saját akarata által köthető meg, minden nemes emberre fennállott. De miként érvényesülhetett volna akkor az államhatalom és annak parancsolási joga? Ezeket az ellentéteket a lengyel állam sohasem tudta kiegyenlíteni, sőt a fejlődéssel csak nagyobbodtak. Volt ugyan idő, midőn Európa irigykedő bá-

mulattal szemlélte a lengyel szabad intézményeket, de egészben utánczókra aligha fognak találni. Az emberiség tapasztalat által halad előre, a mely pedig azt tanítja, hogy az uralkodás az állam hivatása, a szabadság annak csak üdvös korlátozása lehet. Itt találó Bluntschli mondása, hogy a mely nép a szabadságot az államhatalom tekintélyének hiányában keresi, az nem tartja meg szabadságát, az államéletre érettebb fog fölötte uralkodni.

A lengyel alkotmány fejlődése a középkorban rohamos, már ekkor vágyak és eszmények valósulnak meg benne, melyek nincsenek politikai összefüggésben a közviszonyok és társadalmi élet fejlettségével. Ez alkotmány már a XIV. században sokkal előbbre van, hogy úgy mondjuk, sokkal modernebb, mint bármely hűbéri szellemű alkotmány, melylyel a nagy államok élnek és így lett az állam korán érett, az egyoldalú, tüzes haladásban elgyengült és többé nem képes az egészséges léthez szükséges erőket megszerezni. Elvontan szemlélve, az igazság követelményei kevés államban nyertek oly fokú kielégítést, mint Lengyelországban; tényleg azonban a legmegbízhatatlanabb állammá válik, melynek intézményei, részben a legfontosabbak is, alkalmazhatlanul eszményiek. Minden polgár (nemes) csak a királynak tartozott engedelmességet, a kit, mint legméltóbbat, maga választott; csak a törvényt volt köteles megtartani, melyet, mint legjobbat, maga szavazott meg; de ha a király vagy törvény bántaná őt, mindkettővel szemben ellenállhat. Látszólag az önkényt kizáró humánus tételek ezek; valóságban pedig a királyválasztás, a liberum veto és a confoederatiók ásóul szolgálnak Lengyelország sírjához. Nagy Frigyes mondotta már: „E nemzetnek szerencsétlensége, hogy törvényeit senki sem veszi komolyan, mert nincsen fékező hatalma“.

Lengyelországban a szabadság uralkodott és annyira kiterjedt, hogy az államnak hatásköre nem maradt és pedig nemcsak arra nézve, hogy jogtalanságot ne követhessen el, de arra sem, hogy általában tehessen valamit. Látszólag a nemesség a maga összeségében gyakorolja a souverainitást, a valóságban pedig kifejlődik minden egyes nemes ember souverainitása. Ezáltal az államjog egész nemzetközi jogot nyer; csakis a nemzetközi jogban találjuk meg helyét a liberum veto-nak, a melylyel egy követnek az ellenmondása elégséges arra, hogy az országgyűlés munkája eredménytelen legyen, vagy a confoederatióknak,

a melyekben bizonyos számú nemes embernek a szövetsége a politikai hatalmak helyére állítja magát és állam helyett akar érvényesülni, sokszor érvényesül is. Végre is az állam úgy tűnik fel, mint több százezer kis államocska, vagy Raynal szerint kis zsarnokok szövetsége.

A munka fordítása is teljesen megfelel az igényeknek; nyelvezete magyaros és világos.

N. E.

* * *

Archives d'anthropologie criminelle stb. 15. juillet 1894.

Van Hamel: „La criminalité féminine aux Pays-Bas“. Ismerteti *Loosjes* Cornelisnek az amsterdami egyetemen bemutatott tudori thesisét az asszonyi bűntettek kérdésében általa összeállított első hollandi statisztikáról. Négy szempontot különböztet meg ebben a szerző: 1. a férfi és asszonyi bűntettek különbözeti statisztikáját; 2. az asszonyi bűntettek relativ statisztikáját, mely aránylag kevésbé magas, a mit *Loosjes* is, mint *Lombroso*, annak tulajdonít, hogy az asszonyi bűnösség természetes levezető csatornája a prostitúto; 3. az asszonyi bűntettek absolut statisztikáját, melylyel kapcsolatban kiterjeszkedik a különböző anthropologiai tényekre, mint test- és jellemalkat, továbbá a társadalmiakra (nevelés, oktatás, kor, társadalmi helyzet); 4. vizsgálja az asszonyi bűnösségnek a büntető törvényhez való viszonyát, a felelősséget és beszámítást gátló vagy kizáró speciális okokat, milyenek a psychosis és nevrosis, esetleg a menstruatio és terhesség, továbbá a büntető bíróság elnézését, főkép a franciaia esküdtszékeknél, végre a fennálló női börtönrendszereket.

A birói statisztika adataiban 1851 óta két periodust különböztet meg a szerző: az elsőt 1851-től 1886-ig, a másodikat 1887-től 1891-ig. A kettő közé esik az új holland büntető-törvény életbelépte. Továbbá különbséget tesz az asszonyi bűnösség hullámzása közt általában és ugyana közt a különös delicatumokhoz viszonyítva.

Az asszonyi bűnösség viszonylagos száma a bűntettek egész számához képest 1851-től 1855-ig 21⁰/₀ volt, 1887-től 1891-ig csak 12⁰/₀. Ez azonban nem a progressív javulás jele, hanem